

Η λέξη «πολιτισμός» είναι προβυζαντινή. Το λεξικό των Λίντελ και Σκοτ μας παραπέμπει στον Διογένη τον Λαέρτιο (3. αι. μ.Χ.), κατά τον οποίο η λέξη σχετίζεται με τη δημόσια διοίκηση. Το ίδιο λένε και τα παλιά ελληνολατινικά λεξικά: **administratio reipublicae.**

Εξάλλου, πολύ ενδιαφέρον είναι και το γεγονός ότι στον ίδιο Διογένη τον Λαέρτιο απαντάται για πρώτη φορά και η λέξη «ανθρωπισμός»: *Οι μὲν γὰρ χρημάτων οἱ δ' ἀνθρωπισμοῦ δέονται*. Η σημασία του ανθρωπισμού είναι προφανώς ίδια με τη σημερινή...

[*Ο πολιτισμός δεν κρίνεται από το πόσοι άνθρωποι πεθαίνουν από πείνα, αλλά πόσοι πεθαίνουν για μια μπουκιά αγάπης* . * Όσο πιο κυνικοί γινόμαστε για τη συμπεριφορά προηγούμενων ηγετικών ομάδων (ιερέων, στρατιωτικών, πολιτικών κ.ά.), τόσο περισσότερο αναζητούμε την 'αρετή' στις κερδοσκοπικές επιχειρήσεις και στους επιχειρηματίες.]

Ψάχνοντας στον Thesaurus Linguae Graecae, ξαναβρίσκουμε τη λέξη «πολιτισμός» στον Γρηγόριο Νύσσης, με σημασία και πάλι διαφορετική από τη σημερινή. Τέλος, ο Αδ. Κοραΐς (19. αι. μ.Χ.) **ε** πανέφερε στην καθημερινή χρήση τη λέξη «πολιτισμός» ως απόδοση της γαλλικής λέξης **civilisation**. **Α**λλά κατά τον Γ. Ζηκίδη (αρχές 20. αι.) , που γνώριζε την ελληνική γλώσσα τουλάχιστον τόσο καλά όσο ο Κοραΐς, αντι «πολιτισμός» **λεκτέον το ημέρωσις και ανθρωπισμός**. Άλλωστε και τα στάδια του πολιτισμού ονομάζονται με υλικά και εξωτερικά κριτήρια: εποχή του λίθου, εποχές των μετάλλων κτλ.

[Πολιτισμός σημαίνει να δέχεσαι το ενδεχόμενο των σφαλμάτων σου. * Δίνει περισσότερα ο πολιτισμός που δίνει έστω και λίγα αλλά με χαρά και κυρίως δωρεάν.
]

Με την πάροδο των δεκαετιών όμως στη λέξη «πολιτισμός» τείνουν να συγχωνεύονται υλικές και μη υλικές σημασίες. Έτσι, κατά το βραβευμένο από τη Ακαδημία Αθηνών «Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσας» (του Β. Δημητράκου, 1958)
, πολιτισμός είναι η κατάσταση της κοινωνίας, που έχει αποσπασθεί από την άμεση επίδραση της φύσης κι έχει αναπτύξει βίολογικό, ηθικό, πνευματικό και καλαισθητικό, κατά αντίθεση προς τους «αγρίους» και τους «βαρβάρους».
Ερωτάται, πάντως: Μήπως αυτές οι
(τόσο «πολιτισμένα» χαρακτηρισμένες σαν άγριες ή βάρβαρες)
κοινωνίες έχουν αναπτύξει τέτοια
(δηλ. ηθικά, πνευματικά και αισθητικά)
επίπεδα βίου και μάλιστα ανθεκτικότερα των ημετέρων;

[Το να χρησιμοποιούνται κακώς ή ανηθίκως οι τεχνικές τελειοποιήσεις, οφείλεται στην ψυχή του ανθρώπου, που δεν έκανε την ίδια πρόοδο με το πνεύμα του, αλλά διατήρησε τα πρωτόγονα ένστικτα, όταν ήταν (ή/και είναι) αποδεκτό ότι homo homini lupus. Αυτά τα ένστικτα συνήθως απωθούνται στα βάθη της ψυχής, όμως η χαλάρωση των χαλινών που τα συγκρατούν, ορίζει το μέτρο της καταστροφικής δύναμής τους, οσάκις αυτά αναδύονται...
]

Το κατά πόσο η γλωσσική μας κοινότητα δέχεται τη συγχώνευση του υλικού και του μη υλικού στοιχείου μέσα στην έννοια του «πολιτισμού», φαίνεται από τη χρήση εκφράσεων του τύπου «πολιτισμένος άνθρωπος». Διότι έναν πλούσιο τεχνοκράτη, επώνυμο, γλωσσομαθή και ό,τι άλλο θέλετε, δεν θα τον αποκαλέσει ο κόσμος «πολιτισμένο άνθρωπο», αν ο τοιούτος άνθρωπος είναι άδικος και αφιλόνητος, *την Διός τυραννίδα στέργειν, φιλανθρώπου δε παύσασθαι τρόπου*, όπως λέει ο Αισχύλος.

[Όσο υπάρχουν παιδιά που αφήνονται να υποφέρουν, δεν υπάρχει πραγματικός πολιτισμός σ' αυτόν τον κόσμο.]

Αλλά και το κατά πόσο η ευρωπαϊκή μας κοινότητα δεν δέχεται τη συγχώνευση των εννοιών του υλικού και του μη υλικού «πολιτισμού», φαίνεται από τη λεγόμενη **σύγκρουση πολιτισμών** στις ημέρες μας. Το μωαμεθανικό στοιχείο της Ευρώπης δεν ενοχλείται βέβαια με τον κρατικό και τεχνολογικό πολιτισμό της Ευρώπης, όπου επιθυμεί να ζει, να δρα και να πολλαπλασιάζεται. Ενοχλείται όμως για την άλλη πλευρά του πολιτισμού της Ευρώπης, π.χ. για την έμπρακτη ισότητα του άντρα και της γυναίκας. Και, επειδή (το μωαμεθανικό στοιχείο) έχει λόγους να ενοχλείται, αντιδρά και ενοχλεί, τη στιγμή μάλιστα που η Ευρώπη ευνοεί τη **διαφορετικότητα**, επιδιώκοντας -κατά Αισχύλο- τα **ήμερα και φιλόανθρωπα**.

[*Ο πολιτισμός που δεν διακινδυνεύει τίποτα, είναι μια επεκτατική διευκόλυνση της ζωής μιας ομάδας ανθρώπων. * Αν πολιτισμός δεν είναι το να βοηθάει ο δυνατότερος τον πιο αδύναμο, τότε τι είναι η βαρβαρότητα;*]

Στο σημείο αυτό πρέπει να δειχθεί η σημασιολογική σύμπτωση των λέξεων **φιλόανθρωπον**

του Αισχύλου)

και

ανθρωπισμός

(του Διογένη του Λαέρτιου)

. **Σημειωτέον, επίσης, ότι η πρώτη λέξη**

(ως ουσιαστικοποιημένο ουδέτερο επιθέτου ή ως ουσιαστικό **φιλανθρωπία**)

)
απαντάται 362 φορές στα ελληνικά κείμενα του 1. αι. π.Χ. και 6.042 φορές στα κείμενα του 4. αι. μ.Χ., οπότε ακμάζουν οι ελληνομαθέστατοι μεγάλοι πατέρες της Εκκλησίας μας, γεγονός που έχει την ιδιαίτερη σημασία του.

[Όποιος βγάξει απ' τον πολιτισμό της παρενέργειές του, είναι σαν να θεωρεί ότι τα φάρμακα είναι ακίνδυνα και όλα, ανεξαιρέτως, ιαματικά.]

Οπωσδήποτε, αυτά τα *ήμερα και φιλόθρονα* δεν επιδιώκονταν ανέκαθεν από την Ευρώπη. Ο «πολιτισμός» (civilization

,
civilisation

,
Zivilisation

)
, όταν εισάγεται στην Ευρώπη, σχετίζεται με ελάχιστους ενεργούς «πολίτες», οι οποίοι μάλιστα κατά τις μετα-ρωμαϊκές εποχές ασχολούνται με τα «πολιτικά» πράγματα κατά ευνοιοκρατική ανάθεση. Τέτοια πολιτικά πράγματα ήταν π.χ. η οργάνωση και αναπαραγωγή του κράτους,

του μοναρχικού ή ολιγαρχικού κράτους κ.τ.τ. Αυτός ήταν επί αιώνες ο «πολιτισμός» της Ευρώπης και, όποιος θέλει να εγκύψει στους τρόπους του, ας πάρει να διαβάσει τον ημέτερο Κυρ. Ντελόπουλο

(*Βασανιστήρια και Εξουσία*)

ή από τους ξένους τον παλαιότερο Σπένγκλερ

(
Η Δύση του Δυτικού Πολιτισμού

)
ή τον νεότερο Ν.

Ε
λίας

(*Διαδικασία του Πολιτισμού*

, εκδ. Αλεξάνδρεια)

.

[Ο «κρατικοδίαιτος» πολιτισμός είναι πολιτισμός «επί αντικαταβολή», ολιγοπωλειακός και

όχι λαϊκός πολιτισμός.]

Γι' αυτό, με την ωρίμανση των συνειδήσεων, άρχισαν οι Ευρωπαίοι να θεωρούν τη ci-
vilisation

σαν κατώτερη βαθμίδα του πολιτισμού, που εξυπηρετεί την κοινωνική και κρατική
τάξη. Ανώτερη βαθμίδα του πολιτισμού, κατά τον σπουδαίο Χρ. Ανδρούτσο

(
Λεξικόν της Φιλοσοφίας
, 1929)

, είναι η ηθική διαμόρφωση του κάθε ανθρώπου-πολίτη, που ονομάζεται
ημέρωση

, κατ' αναλογία προς τους Ευρωπαίους που διακρίνουν την
civilisation

από την «κουλτούρα»

(
culture

,
kultur

< λατιν.

cultum

= καλλιεργητέος)

. Εξίσου ενδιαφέρουσες φαίνονται και οι μελέτες του ρωσοαμερικανικού Σορόκιν
αφενός για τον υλικό/

αισθητό πολιτισμό

και αφετέρου για τον

πνευματικό πολιτισμό

.

[Ο Σ. Φρόντ σε ηλικία 74 ετών (1930) εκδίδει πραγματεία στην οποία υποστηρίζει ότι ο
πολιτισμός είναι πηγή δυστυχίας, την ίδια εποχή που ο Μπερξόν στο βιβλίο του για τις
πηγές της ηθικής και της θρησκείας καταλήγει με τη φράση ότι *η ανθρωπότητα στενάζει*
υπό το βάρος των προόδων που έχει κάνει

.

*

Δε με καταβάλλει όλη αυτή η δυστυχία του πολιτισμού, γιατί με δυναμώνει όλη η ομορφιά
του.

]

Επομένως, η έναρξη (initium) του άλλου «πολιτισμού» της Ευρώπης είναι η ρωμαϊκή humanitas και ο ελληνικός ανθρωπισμός, το φιλόανθρωπο, κατά

Αισχύλο, που μόνο μέσα στις έννοιες

πόλις

και

άστυ

μπορούν να καλλιεργηθούν, επειδή ακριβώς

συγχωρούν

όλους τους πολίτες και τους καθιστούν 'αστείους'

(= εκ του άστεως: χαρίεντες και κοινωνικούς)

. Όμως η έναρξη

(το

initium

)

σε χώρο και χρόνο δεν ισούται με την εντελεχειακή αρχή

(το

principium

)

, που είναι διαχρονική και αφορά τον κάθε άνθρωπο-πολίτη

(

civis

)

. Πρόκειται για την ελεύθερη, ενσυνείδητη και πρωτουργό αρχή της αναγέννησης του Ανθρώπου, μετά την οποία ενεργοποιείται η πίστη στην ανθρωπότητα, η κατανόηση της διαφορετικότητας, η αρετή της δικαιοσύνης, το συναίσθημα αδελφοσύνης, η αγάπη ακόμη και προς τους εχθρούς. Αλλά σ' αυτό το επίπεδο καλλιέργειας – κουλτούρας έχουμε φτάσει οι Ευρωπαίοι;

[Οι τεχνοκράτες κρίνουν τον δυτικό πολιτισμό ερήμην των ριζών του και οι θεολόγοι κρίνουν μόνο τις ρίζες του. * Όπως η γνώση της άγνοιας ισούται με γνώση, έτσι και η γνώση των παρενεργειών του πολιτισμού ισοδυναμεί με «καλύτερο», επαρκέστερο πολιτισμό.]

Την ίδια δεκαετία που επιχειρούνται τα πρώτα βήματα για την Ευρωπαϊκή Ένωση, ο Κων. Βουρβέρης, δεινός αναλυτής του ανθρωπιστικού κινήματος, γράφει ότι ανθρωπισμός είναι η πίστη στον Άνθρωπο ως κορύφωμα της δημιουργίας και ως ον ελεύθερο εντός συντεταγμένης κοινωνίας πολιτών. Η πίστη στον άνθρωπο καλλιεργείται με *διά βίου παιδεία*, όπως ήδη συνειδητοποίησαν οι στοχαστές της ελληνορωμαϊκής αρχαιότητας και όπως δίδαξε ο Χριστός, όταν ήρθε το πλήρωμα του χρόνου, τελειοποιώντας με το κήρυγμα της πανανθρώπινης αγάπης τόσο τον **ανθρωπισμό**

των Ελλήνων όσο και την *humanitas*

των Ρωμαίων. Αλλά αυτός «ο άλλος πολιτισμός» πρέπει να γίνει προσωπικός για τον κάθε ευρωπαίο πολίτη, ώστε να γίνει ο πραγματικός, λαοπρόβλητος πολιτισμός –ο πολιτισμός του Ανθρώπου που, τον οποίο η Ευρώπη χρωστάει σ' ολόκληρη την Ανθρωπότητα.

[Ο πολιτισμός μιας 'θαρραλέας μειοψηφίας', ηθικής ή όχι, καθίσταται από μόνος του 'πλειοψηφία ελπίδας'. Αλλά μόνον αν είναι ηθική μια τέτοια μειοψηφία, δέχεται ότι ενδέχεται να διαψευσθεί η ελπίδα του. * Ο «μετά-πολιτισμός» (ως μετα-γνώση) πρέπει να αποδέχεται και να σέβεται την πολυπολιτισμική πραγματικότητα.

]

Αρθρογράφος: Παν. Γιακουμής, φιλόλογος

[\[κλικ εδώ, για σχολιασμό\]](#)